

فرا تحلیل مطالعات دلایل اغتشاش تماشاگران فوتبال در ایران

ولی رحیمی^۱، محمد نصیری^۲

۱. کارشناسی ارشد مدیریت ورزشی، گروه تربیت بدنی، واحد خوی، دانشگاه آزاد اسلامی، خوی، ایران
 ۲. استادیار مدیریت ورزشی، گروه تربیت بدنی، واحد خوی، دانشگاه آزاد اسلامی، خوی، ایران (نویسنده مسئول)

تاریخ پذیرش: ۱۳۹۹/۰۴/۱۴

تاریخ دریافت: ۱۳۹۹/۰۱/۱۵

چکیده

پژوهش حاضر با هدف فرا تحلیل مطالعات عوامل و دلایل مؤثر بر اغتشاشات تماشاگران فوتبال ایران انجام شد. روش پژوهش از نوع فرا تحلیل بود. جامعه آماری شامل همه پژوهش‌های گزارش شده در زمینه بررسی عوامل مؤثر بر زمینه پرخاشگری و اغتشاشات تماشاگران فوتبال از ۱۳۸۲ تا ۱۳۹۷ بود. از بین جامعه آماری، ۱۷ پژوهش که معیارهای ورود به فرا تحلیل را داشتند، از طریق روش سرشماری به عنوان نمونه پژوهش انتخاب شدند. نودوهفت فرضیه پژوهشی از مطالعات نمونه پژوهش استخراج شدند و در سه طبقه عوامل فردی، فوتبالی و محیطی مدیریتی طبقه بندی شدند و در فرایند فرا تحلیل وارد شدند. برای تجزیه و تحلیل داده‌های جمع آوری شده به صورت جداگانه از نرم افزارهای فرا تحلیل و اس.پی.اس.اس. استفاده شد. نتایج با استفاده از مدل اثرات تصادفی نشان داد که اندازه اثر کلی همه عوامل مؤثر بر اغتشاشات فوتبال ایران برابر با $0/252 = r$ است ($P < 0/05$). همچنین بر طبق نتایج، اندازه اثر عوامل مدیریتی برابر با $0/320 = r$ ، عوامل فردی برابر با $0/20 = R$ و عوامل مرتبط با فوتبال برابر با $0/169 = R$ به دست آمد که همه اندازه اثرات بر طبق نظر کوهن در حد متوسط ارزیابی شد.

واژگان کلیدی: فرا تحلیل، اغتشاش تماشاگران فوتبال، هولیگانسیم، وندالیسم.

1. Email: vali.rahimi1358@gmail.com

2. Email: Nasiri@iaukhoy.ac.ir

مقدمه

روند روبه‌رشد ورزش و افزایش چشمگیر استقبال تماشاگران از این رویداد اجتماعی پژوهشگران را بر آن داشته است که شیوه‌ها و اصولی را طراحی کنند که از معایب ورزش بکاهند و بر جنبه‌های مثبت آن بیفزایند. برخلاف آنچه در گذشته‌های دور از ورزش یاد می‌شد، امروزه ورزش به‌عنوان مظهر قدرت ملت‌ها در عرصه‌های بین‌المللی است و اماکن و استادیوم‌ها به عرصه رقابت سیاسی و به‌عنوان نماد فرهنگی اجتماعی هر کشور تغییر چهره داده‌اند (کاشف، ۲۰۰۹، ۱۴).

بی‌شک ورزش‌های گروهی در مقایسه با سایر ورزش‌ها از تعداد تماشاگران بیشتری برخوردارند و در این میان فوتبال به‌عنوان یکی از پرطرفدارترین رشته‌های ورزشی در جهان، یکی از مستعدترین مکان‌ها را برای بروز اغتشاش و پرخاشگری و ایجاد ناامنی ایجاد می‌کند. خشونت‌ها و اغتشاشات در راستای حرفه‌ای شدن ورزش کشور به‌ویژه در استادیوم‌های فوتبال، در حال رشد است که این موضوع اهمیت پژوهش درباره بررسی و شناسایی عوامل بروز خشونت در استادیوم‌های ورزشی و ارائه راهکارها و شیوه‌های جلوگیری از آن‌ها را ضروری نشان می‌دهد (سلطان‌حسینی، نصر اصفهانی، سلیمی، پورفرهمند و سلیمی، ۲۰۱۰، ۳).

ورزش یکی از مهم‌ترین نهادهای جوامع پیشرفته صنعتی است که بخش بزرگ جمعیت هر کشوری به شکل‌های گوناگون با آن سروکار دارند. در این بین ورزش فوتبال بدون شک پرطرفدارترین، جذاب‌ترین، پربیننده‌ترین و هیجان‌انگیزترین رشته ورزشی محسوب می‌شود (افسر کشمیری، ۲۰۰۲، ۲۷). با گذر زمان و با رواج تب فوتبال در جوامع گوناگون، حساسیت‌های کاذبی به این رشته ورزشی شکل گرفته است؛ به‌طوری‌که به بروز برخی ناهنجاری‌ها و کج‌رفتاری‌ها در دو قشر ورزشکاران و تماشاگران منجر شده است (نیازی‌پور و سهرابی، ۲۰۱۳، ۸۱).

اگرچه فوتبال تا سال‌های ۱۹۶۰ تنها به‌عنوان یک ورزش گروهی مطرح بود، از این سال به بعد حیات اجتماعی یافت و توجه پژوهشگران اجتماعی را به خود جلب کرد؛ تاجایی‌که فیلسوف مشهور فرانسوی، ژان پل سارتر، گفته است: «خصوصیات یک جامعه را در فوتبال آن جست‌وجو کنید» (به نقل از حاج‌بیگی و مسعودی، ۲۰۰۶، ۷۴). هرچه ورزش و به‌خصوص فوتبال در کشور ما به سمت جلو حرکت می‌کند، بروز خشونت، ناهنجاری و مشکلات در میان تماشاگران افزایش پیدا می‌کند که این موضوع به یک معضل اساسی در جامعه ورزش ما تبدیل شده است (سلطان‌حسینی و همکاران، ۲۰۱۰، ۳)؛ به‌طوری‌که فوتبال و ورزش حرفه‌ای که می‌تواند صحنه‌ای برای تبدیل رقابت‌های سازمان‌یافته اجتماعی به مبارزات بدون خشونت باشد، خود، گاه‌وبیگاه دستخوش خشونت و درگیری‌های پرادمانه می‌شود (وثوقی و خسروی‌نژاد، ۲۰۰۹، ۱۲۳).

مهم‌ترین درگیری در میان تماشاگران ورزشی ایران در دهه‌های اخیر، در آبان سال ۱۳۵۸ در جریان بازی دوستانه بین تیم‌های استقلال و پرسپولیس در اواخر بازی رخ داد که طرفداران تیم پرسپولیس به درون زمین هجوم آوردند و بازی نیمه‌تمام قطع شد. از آن سال به بعد برخوردهای خشونت‌آمیزی به‌ویژه در عرصه ورزش فوتبال از جمله هجوم تماشاگران به داخل زمین، ضرب و جرح داوران، آسیب‌رساندن به اموال عمومی در بیرون ورزشگاه، پرتاب سنگ از سوی تماشاگران به درون زمین، سنگ‌پرانی برخی تماشاگران، اغتشاش در ورزشگاه، زدو خورد بازیکنان دو تیم با یکدیگر و اغتشاش در سکوی تماشاگران افزایش یافت؛ به‌طوری‌که در پایان بازی آخرین مسابقه فوتبال لیگ برتر ایران در سال ۱۳۹۴ بین تیم‌های نفت تهران و تراکتورسازی تبریز، با هجوم تماشاگران به داخل زمین و همچنین پیامدهای ناگوار آن در سطح ورزشگاه، حوادث بسیار تلخی پدید آمد که موجب تخریب اموال عمومی در داخل و خارج از ورزشگاه و از طرفی آسیب‌دیدگی جسمی برخی تماشاگران و مأموران امنیتی شد (کارگر، غفوری، محمدی و مرادی، ۲۰۱۶، ۱۶۱)؛ بنابراین با شناخت عوامل اغتشاش تماشاگران در فوتبال ایران و کنترل و جلوگیری از وقوع اغتشاشات می‌توان محیطی امن و سالم در ورزشگاه‌های کشور ایجاد کرد. در این پژوهش فراتحلیلی با بررسی و تحلیل چندین مقاله که از سال ۱۳۸۲ تا ۱۳۹۸ درباره عوامل اغتشاش در فوتبال و راه‌های کنترل آن منتشر شده است، به شناخت هرچه‌بیشتر و بهتر این عوامل می‌پردازیم.

در فراتحلیل ابتدا اطلاعات از منابع اولیه استخراج می‌شود. سپس با استفاده از روش‌های آماری با یکدیگر ترکیب می‌شود و بالاخره یک کل جدید به‌دست می‌آید. در روش‌های فراتحلیل، پژوهشگر، ویژگی‌ها و داده‌های پژوهش‌های قبلی را به شکل کمی ثبت می‌کند و بعد با ترکیب نتایج پژوهش‌های قبلی به یک نتیجه کلی دست می‌یابد (هومن، ۲۰۱۳، ۸).

پرخاشگری تماشاگران از موضوعات اساسی در مطالعات جامعه‌شناسی، روان‌شناسی و مدیریت ورزشی است؛ البته این موضوع با رویکردهای مختلف علمی تجزیه و تحلیل شده است. صرف‌نظر از بررسی‌های مبتنی بر نظریه‌ها و مدل‌های علمی که بیشتر بر عوامل و فرایندهای درونی پرخاشگری متمرکز شده‌اند (رحمتی، ۲۰۰۴، ۲۶۵)، به‌نظر می‌رسد عوامل بیرونی نیز بر بروز پرخاشگری تماشاگران نقش دارند. به‌رحال اهمیت موضوع خشونت و پرخاشگری در ورزش سبب شده است که از دهه ۱۹۶۰ میلادی، پژوهشگران تبیین‌ها و تفسیرهای گوناگونی را درباره اوباشگری و خشونت تماشاگران مطرح کنند و هریک عواملی را برای به‌وجود آمدن این پدیده عنوان کنند (ترکسلویه و حیدری‌نژاد، ۲۰۱۵، ۱۲۸). مشکل دیگر این است که نتایج برخی از پژوهش‌های انجام‌شده در زمینه عوامل تأثیرگذار بر خشونت تماشاگران در فوتبال کاملاً همسو نیستند؛ به این دلیل بررسی آن‌ها و مقایسه نتایج با یکدیگر به دلایلی دشوار و محال است. تفاوت در روش‌های تحقیق گوناگون و ابزارهای اندازه‌گیری متفاوت

موجب می‌شود که پژوهشگر نتواند یافته‌ها را به‌درستی مقایسه کند و در این حالت پژوهشگر ممکن است نیاز داشته باشد که فرایند بازنگری تصحیح شود؛ چراکه مطالعه پژوهش‌های قبلی به شکل کیفی اشکال‌هایی دارد: اول اینکه باید گفت این روش‌ها ذهنی هستند و پژوهشگر به بررسی پژوهش‌های قبلی با توجه به ملاک‌های ذهنی خود می‌پردازد؛ دوم اینکه پژوهشگر در انتخاب نوع ویژگی‌ها و نکات دچار مشکل می‌شود؛ بنابراین به یک روش منظم همچون روش فراتحلیل نیاز است تا با استفاده از نتایج پژوهش‌های قبلی انجام‌شده، آن‌ها را تفسیر و ارزش‌یابی کند و یک نتیجه کلی به‌دست آید. فراتحلیل مجموعه‌ای از فنون نظام‌دار برای حل تناقض‌های یافته‌های به‌دست‌آمده از پژوهش‌های مختلف است. این روش نتایج بررسی‌های گوناگون را به مقیاس مشترک تبدیل می‌کند یا به‌عبارت‌دیگر با استفاده از روش‌های آماری پژوهش‌های انجام‌شده را ترکیب می‌کند؛ بنابراین فراتحلیل مجموعه‌ای از روش‌های آماری است که برای یکپارچه کردن نتایج حاصل از پژوهش‌های آزمایشی و همبستگی به‌کار می‌رود که هرکدام به‌طور مستقل درباره یک موضوع یکسان انجام گرفته‌اند و پیش‌فرض این است که هرکدام از پژوهش‌ها برآورد متفاوتی را از پارامترهای جامعه و روابط بین متغیرها نشان می‌دهند که با تجزیه و تحلیل این یافته‌ها برآورد دقیق‌تری از جامعه به‌دست می‌آید (هومن، ۲۰۱۳، ۸). با توجه به اهمیت بحث اغتشاشات تماشاگران فوتبال، پژوهش‌های نسبتاً زیادی درباره دلایل اغتشاشات انجام شده است؛ باین‌حال نتایج حاصل از پژوهش‌ها گاهی هماهنگ و یکدست نیست. همچنین میزان اندازه اثر هر یک از متغیرهای به‌وجودآورنده اغتشاشات مشخص نیست؛ به‌همین دلیل در پژوهش حاضر درصدد هستیم با استفاده از روش مرور سیستماتیک و فراتحلیل وضعیت کلی پژوهش در این زمینه و میزان اثر هرکدام از عوامل بررسی شود تا با ترکیب و مقایسه مطالعات منفرد، نتایج کلی و مملوس‌تری در این زمینه حاصل شود؛ بنابراین با توجه به آمارهای موجود و گاهی نتایج غیرهمسو در پژوهش‌های قبلی و ازهمه‌مهم‌تر نبود فراتحلیل‌هایی در زمینه بررسی دلایل و عوامل مؤثر بر بروز اغتشاش تماشاگران در فوتبال ایران، اهمیت و ضرورت پژوهش کردن در این زمینه آشکارتر می‌شود.

روش پژوهش

جامعه آماری پژوهش شامل همه پژوهش‌های انجام‌شده (پایان‌نامه‌ها، طرح‌های پژوهشی و مقالات) در داخل ایران درباره علل و عوامل پرخاشگری و خشونت در فوتبال از سال ۱۳۸۲ تا سال ۱۳۹۷ بود. برای تعیین پژوهش‌های چاپ‌شده، پژوهش‌ها در همه بانک‌های اطلاعات علمی ایران شامل ایران‌داک، سایت جهاد دانشگاهی، پرتال علوم انسانی، سایت مگ‌ایران، کتابخانه ملی و همچنین سایت‌های گوگل و گوگل اسکولار جست‌وجو شدند. کلیدواژه‌های جست‌وجو در پایگاه‌های اطلاعاتی اینترنتی شامل

اصطلاحات «خشونت در فوتبال»، «وندالیسم»، «پرخاشگری در فوتبال»، «اوباشگری در ورزش» و «هولیگانیسم» بودند. همان گونه که در جدول شماره یک مشخص شده است، نتیجه جست و جو شامل ۸۶۴ پژوهش بود. پس از شناسایی پژوهش‌ها مرحله غربالگری انجام شد و پژوهش‌هایی که شرایط ورود به فراتحلیل را نداشتند، کنار گذاشته شدند. در این مرحله، نخست همه پژوهش‌های تکراری و غیرمرتبط کنار گذاشته شدند.

نتیجه جست و جو از پایگاه‌های اطلاعاتی اینترنتی تا آذرماه ۱۳۹۷ براساس کلیدواژه‌های پژوهش شامل موارد ذکر شده در جدول شماره یک بود.

جدول ۱- تعداد نتیجه جست و جو از پایگاه‌های اینترنتی

Table 1- Number of Search Results from Internet Sites

تعداد Numbers	کلیدواژه Keywords	نام پایگاه اطلاعاتی Database Name
10	وندالیسم Vandalism	
2	خشونت در فوتبال Violence in Football	جهاد دانشگاهی Scientific Information Database
1	پرخاشگری در فوتبال Aggression in Football	
1	اوباشگری در ورزش Hooliganism in Sports	
79	وندالیسم Vandalism	
4	خشونت در فوتبال Violence in Football	مگ‌ایران Magiran
2	پرخاشگری در فوتبال Aggression in Football	
5	اوباشگری در ورزش Hooliganism in Sports	

ادامه جدول ۱- تعداد نتیجه جست‌وجو از پایگاه‌های اینترنتی

Table 1- Number of Search Results from Internet Sites

تعداد Numbers	کلیدواژه Keywords	نام پایگاه اطلاعاتی Database Name
315	وندالیسم Vandalism	
17	خشونت در فوتبال Violence in Football	نورمگز
9	پرخاشگری در فوتبال Aggression in Football	Noormags
48	اوباشگری در ورزش Hooliganism in Sports	
52	وندالیسم Vandalism	
27	خشونت در فوتبال Violence in Football	ایران‌داک
23	پرخاشگری در فوتبال Aggression in Football	Irandoc
9	اوباشگری در ورزش Hooliganism in Sports	
9	وندالیسم Vandalism	
230	خشونت در فوتبال Violence in Football	پرتال علوم انسانی
22	پرخاشگری در فوتبال Aggression in Football	Ensani.ir
1	اوباشگری در ورزش Hooliganism in Sports	
864		جمع Summary

حجم نمونه مطالعه حاضر شامل ۱۷ پژوهش است که از بین همه پژوهش‌های شناسایی شده و موجود انتخاب شدند. در انتخاب نمونه سعی شد از پژوهش‌هایی استفاده شود که دارای اعتبار کافی هستند. داشتن شرایط لازم از نظر روش‌شناسی شامل فرضیه‌سازی، روش پژوهش مناسب، حجم نمونه، روش نمونه‌گیری، ابزار اندازه‌گیری، روایی و پایایی ابزار اندازه‌گیری، روش تحلیل آماری و صحیح بودن محاسبات آماری، از جمله ملاک‌های درون‌گنجی پژوهش‌ها به فراتحلیل بودند. علاوه بر این‌ها، سه ملاک اصلی زیر نیز برای وارد کردن پژوهش‌ها به فراتحلیل مدنظر قرار گرفت:

۱- پژوهش‌ها درباره تماشاگران فوتبال باشند، ۲- پژوهش‌ها و فرضیه‌های آزمون‌شده از طریق روش آزمایشی یا شبه‌آزمایشی، نیمه‌تجربی و توصیفی انجام شده باشند و ۳- اطلاعات لازم برای محاسبه اندازه اثر در هر پژوهشی موجود باشد.

برای تجزیه و تحلیل داده‌های جمع‌آوری شده به صورت جداگانه از نرم‌افزارهای فراتحلیل نسخه ۲^۱ و اس.پی.اس.اس. ۲ نسخه ۲۲ استفاده شد. از نرم‌افزار فراتحلیل برای محاسبه اندازه اثر و ترکیب احتمالات و از نرم‌افزار اس.پی.اس.اس. نسخه ۲۲ برای به دست آوردن فراوانی، درصد، رسم نمودار و مقایسه میانگین‌های به دست آمده از اندازه اثر گروه‌های ذکر شده در فرضیه‌ها و سؤال‌های پژوهش استفاده شد.

نتایج

در این بخش نخست ویژگی‌های نمونه پژوهش که شامل پژوهش‌های انجام شده در زمینه دلایل و عوامل مؤثر بر اغتشاش تماشاگران فوتبال در ایران است، ارائه شده است. به دلیل زیاد بودن مشخصات پژوهش‌های قبلی، موارد لازم در دو جدول نشان داده شده است. بعد از مطالعه دقیق ۱۷ پژوهش مدنظر برای این پژوهش فراتحلیل، در جدول شماره دو مشخصات توصیفی پژوهش‌ها شامل کد پژوهش، عنوان و نام پژوهشگران، سال چاپ، نوع کار (مقاله)، حجم نمونه و روش انجام پژوهش ارائه شده است. همچنین در جدول شماره سه متغیرهای مستقل در پژوهش‌های مختلف، دسته‌بندی شدند.

جدول ۲- مشخصات توصیفی پژوهش‌های وارد شده در فراتحلیل

Table 2 - Descriptive Characteristics of the Researches Included in the Meta-Analysis

کد پژوهش	عنوان پژوهش، نام پژوهشگر، سال انجام پژوهش	روش پژوهش	حجم نمونه
۱	بررسی عامل‌های جامعه‌شناختی خشونت و پرخاشگری تماشاگران فوتبال، رحمتی و محسنی تبریزی، ۱۳۸۲	توصیفی - تبیینی	۴۰۴
۲	بررسی اعتبار تجربی تئوری ناکامی-پرخاشگری تماشاگران فوتبال شهر تهران، رحمتی، ۱۳۸۳	پیمایشی	۲۸۴
۳	بررسی عوامل گروهی و خرده‌فرهنگی مؤثر بر خشونت‌گرایی تماشاگران فوتبال، عنبری، ۱۳۸۶	پیمایشی	۱۰۲۰
۴	رفتارهای تهاجمی تماشاگران فوتبال و علل روانی و اجتماعی آن، پاک‌نژاد و درانی، ۱۳۸۸	توصیفی- همبستگی	۷۲۷

1. Comprehensive Meta-Analysis
2. SPSS

ادامه جدول ۲- مشخصات توصیفی پژوهش‌های وارد شده در فراتحلیل
Table 2 - Descriptive Characteristics of the Researches Included in the Meta-Analysis

کد پژوهش	عنوان پژوهش، نام پژوهشگر، سال انجام پژوهش	روش پژوهش	حجم نمونه
۵	بررسی عوامل فرهنگی اجتماعی رفتار هیجانی تماشاگران فوتبال، وثوقی و خسروی‌نژاد، ۱۳۸۸	توصیفی- غیرآزمایشی	۴۲۰
۶	توصیف جامعه‌شناختی عوامل مؤثر بر وندالیسم و اوباشگری در ورزش فوتبال، قاسمی، ذوالکثاف و علی‌وند، ۱۳۸۸	پیمایشی- همبستگی	۳۸۴
۷	بررسی عوامل بروز خشونت در تماشاگران فوتبال استان آذربایجان شرقی، سلطان‌حسینی، نصر اصفهانی، سلیمی، پورفرهمند و سلیمی، ۱۳۸۹	تحلیلی- توصیفی	۸۴۶
۸	نقش رسانه‌ها در انتقال ارزش‌های اخلاقی و رابطه آن وندالیسم در فوتبال، کشکر، کارگر و خورشیدی، ۱۳۹۰	پیمایشی	۳۷۲
۹	بررسی خشونت در تماشاچیان فوتبال شهر تهران و ارائه راهکارهایی برای کاهش آن، جلالی، ۱۳۹۲	توصیفی- همبستگی	۳۶۰
۱۰	بررسی جامعه‌شناختی عوامل مؤثر بر پرخاشگری در بین تماشاگران فوتبال، عباس‌زاده، سعادت، کبیری و عشایری، ۱۳۹۶	پیمایشی- همبستگی	۴۰۰
۱۱	بررسی رابطه پایگاه اقتصادی-اجتماعی تماشاگران فوتبال با رفتارهای آشوبگرانه در فوتبال ایران از دیدگاه آشوبگران و نیروی انتظامی، نیازی‌پور و سهرابی، ۱۳۹۲	توصیفی- تحلیلی	۱۵۰
۱۲	بررسی رابطه بین کنترل اجتماعی و پرخاشگری در بین تماشاگران فوتبال، عباس‌زاده، سعادت و محمدی، ۱۳۹۳	پیمایشی	۴۰۰
۱۳	نقش رسانه‌های اجتماعی بر توسعه رفتارهای اوباش‌گرایانه تماشاگران فوتبال، حسین‌پور، نیازی‌پور، کاشف، باقری و منگشتی جونی، ۱۳۹۳	توصیفی- همبستگی	۱۰۰
۱۴	مطالعه جرم‌شناختی خشونت‌گرایی تماشاگران فوتبال، صفری شیرکوهی و زندی، ۱۳۹۰	توصیفی- پیمایشی	۴۰۰
۱۵	بررسی دیدگاه هواداران تیم‌های فوتبال اهواز در خصوص عوامل مؤثر بر بروز پرخاشگری، غلامی ترکسلویه و حیدری‌نژاد، ۱۳۹۴	توصیفی- پیمایشی	۳۲۴
۱۶	ارائه مدل فرایندنگر بروز پرخاشگری و چارچوب کنترل آن در تماشاگران فوتبال، شفیع، دستوم، عبدالی و افروزه، ۱۳۹۵	توصیفی- همبستگی	۵۹۵۵
۱۷	بررسی عوامل مدیریتی مؤثر بر نقش ناجا در مواجهه با رفتارهای خشونت‌آمیز تماشاگران در ورزش فوتبال شهر تهران، شهابی، ملکی، ذکایی و آخوندی، ۱۳۹۵	توصیفی- اکتشافی	۴۰۰

همان‌گونه که از داده‌های جدول شماره ۲ مشخص است، در مجموع ۱۷ پژوهش حائز ملاک‌های درون‌گنجی فراتحلیل حاضر بودند و در فرایند فراتحلیل قرار گرفتند. اغلب پژوهش‌ها مستخرج از

طرح‌های پژوهشی و پایان‌نامه‌های کارشناسی‌ارشد بودند که به شکل مقاله علمی پژوهشی چاپ شده‌اند. بازه زمانی پژوهش‌ها از سال ۱۳۸۲ تا سال ۱۳۹۷ را در برمی‌گیرد. در پژوهش حاضر ۱۷ پژوهش به‌عنوان نمونه انتخاب شده است. در این ۱۷ پژوهش، ۹۷ فرضیه پژوهشی آزمون شده بود که نتایج همه آن‌ها استخراج و تحلیل شد. در ۹۷ فرضیه استخراج‌شده، متغیر وابسته شامل پرخاشگری در مسابقات فوتبال و متغیر مستقل شامل انواع متغیرهای دیگر نظیر سن، تأهل، تحصیلات و... بود که همه این متغیرهای مستقل که در پژوهش‌های مختلف همسان بودند، در مرحله اول به ۱۳ مقوله به شرح جدول شماره سه دسته‌بندی شدند.

جدول ۳- دسته‌بندی متغیرهای مستقل در پژوهش‌های مختلف

Table 3- Classification of Independent Variables in Different Researches

شامل Included	تعداد فرضیه Number of Hypotheses	نام متغیر مستقل Independent Variable Name	کد متغیر Variable Code
خود متغیر Variable Itself	8	سن Age	1
خود متغیر Variable Itself	6	داوری Judgment	2
خود متغیر Variable Itself	4	تأهل Marriage	3
سابقه درگیری، نزاع، جرم History of Conflict, Strife, Crime	7	سابقه Reputation	4
رفتار نیروی انتظامی و مسئولان حراست Behavior of Police and Security officials	4	پلیس Police	5
تلویزیون، ماهواره، رادیو، مطبوعات TV, satellite, radio, press	13	رسانه و مطبوعات Media & Press	6
میزان تحصیلات فرد، پدر و مادر Education Level of the Individual, Parents	6	تحصیلات Education	7
پایگاه اقتصادی، میزان درآمد، محل سکونت، نوع منزل Economic base, Income, Place of Residence, Type of House	12	وضع اقتصادی Economic Situation	8
ناکامی، ناسازگاری، خلق فرد، هیجان طلبی Failure, Incompatibility, Mood, Excitement	6	عوامل روانی فرد Individual Psychological Factors	9

ادامه جدول ۳- دسته‌بندی متغیرهای مستقل در پژوهش‌های مختلف

Table 3- Classification of Independent Variables in Different Researches

شامل Included	تعداد فرضیه Number of Hypotheses	نام متغیر مستقل Independent Variable Name	کد متغیر Variable Code
امکانات رفاهی و وضع استادیوم Amenities and Stadium Layout	13	شرایط محیطی Environmental Conditions	10
باخت تیم، رفتار مربی، بازیکنان، لیدرها و... Team Loss, Coach Behavior, Players, Leaders,,	7	عوامل مرتبط با فوتبال Football Factors	11
مسائل مدیریتی، عملکرد مدیران ورزشی Management Issues, Performance of Sports Managers	4	عوامل مدیریتی Management Factors	12
بحران‌ها، جماعت انبوه، خانواده و همسالان Crises, Crowds, Families and Peers	7	عوامل اجتماعی Social Factors	13
-	97	-	جمع Summary

همان‌گونه که مشاهده می‌شود، بیشترین فرضیه‌ها به تعداد ۱۳ مورد به تأثیر رسانه‌ها بر ایجاد پرخشگری و خشونت در بین تماشاگران اختصاص دارند. دسته‌بندی ذکر شده را می‌توان از طریق ادغام دسته‌ها به سه مقوله کلی زیر دسته‌بندی کرد (جدول شماره ۴).

جدول ۴- دسته‌بندی متغیرهای مستقل در پژوهش‌های مختلف

Table 4- Classification of Independent Variables in Different Researches

شامل Included	تعداد Number	نام متغیر مستقل Independent variable name	کد متغیر Variable code
سن، تأهل، سابقه، عوامل روانی فرد، تحصیلات، وضع اقتصادی Age, Marriage, Reputation, Psychological Factors, Education, Economic Status	3	متغیرهای فردی Individual Variables	1
داوری، عوامل مرتبط با فوتبال Judgment, Football Factors	3	متغیرهای فوتبالی Football variables	2
رسانه و مطبوعات، عوامل مدیریتی، عوامل اجتماعی، پلیس Media and Press, Managerial Factors, Social Factors, Police	1	متغیرهای مدیریتی و محیطی Managerial and environmental Variables	3
-	7	-	جمع Summary

براساس جدول شماره چهار، اغلب پژوهش‌ها متغیرهای فردی و محیطی را به‌عنوان فرضیه‌های پژوهشی خود انتخاب کرده‌اند و عوامل مرتبط با فوتبال در مقایسه با این متغیرها فراوان کمتری دارند. طبق جدول شماره پنج انواع مختلفی از آزمون‌های آماری برای آزمون فرضیه‌ها استفاده شده است. در جدول شماره پنج فراوانی آزمون‌های آماری به‌کاررفته در پژوهش‌ها ارائه شده است.

جدول ۵- فراوانی آزمون‌های آماری به‌کاررفته در پژوهش‌ها

Table 5 - Frequency of Statistical Tests Used in Research

تعداد Number	نوع آزمون Type of Test
32	آزمون T T test
14	ضریب همبستگی اسپیرمن Spearman Correlation Coefficient
4	ضریب همبستگی پیرسون Pearson Correlation Coefficient
21	رگرسیون و تحلیل مسیر Regression and Path Analysis
9	ضریب توافقی Coefficient of Agreement
8	ضریب همبستگی کندال Kendall Correlation Coefficient
2	آزمون خی دو Chi-Square Test
3	آزمون دو جمله ای Binomial Test

همانگونه که مشاهده می‌شود، در پژوهش‌ها از انواع آزمون‌های آماری مختلف استفاده شده است. در فراتحلیل همه آزمون‌های آماری اغلب به یک شاخص استاندارد R یا d تبدیل می‌شوند.

یافته‌های استنباطی

سؤال اول پژوهش: اندازه اثر کلی در زمینه عوامل مؤثر بر اغتشاش و پرخاشگری تماشاگران فوتبال چقدر است؟

با استفاده از روش فراتحلیل می‌توان نتیجه همه پژوهش‌های انجام‌شده را به یک شاخص استاندارد تبدیل کرد. معمولاً دو شاخص پرکاربرد، اندازه اثر شامل شاخص R (رابطه) و شاخص D کوهن (تفاوت) هستند (قربانی‌زاده و نانگیر، ۲۰۱۴). شاخص اندازه اثر R در مقایسه با شاخص D از انعطاف‌پذیری

بیشتری برخوردار است و تفسیر آن نیز آسان تر است؛ بنابراین در این پژوهش از این شاخص به عنوان اندازه اثر استفاده شد و برای پاسخ‌گویی به این سؤال پژوهشی اندازه اثر کلی برای همه پژوهش‌ها محاسبه شد. نتیجه این محاسبه در جدول شماره شش ارائه شده است.

جدول ۶- اندازه اثر کلی، فاصله اطمینان و معناداری پژوهش‌های وارد شده به فراتحلیل

Table 6 - The Overall Effect Size, Confidence Interval and Significance of the Researches included in the Meta-Analysis

آزمون فرض صفر (دوطرفه) Test of Null (2-Tail)		اندازه اثر و محدوده ۹۵٪ Effect Size and 95% Confidence Interval			مدل Model	
مقدار p P-Value	مقدار z Z-Value	حد بالا Upper Limit	حد پایین Lower Limit	نقطه تخمین Point Estimate	تعداد مطالعات Number Studies	مدل Model
0.001	89.390	0.370	0.355	0.363	97	ثابت Fixed
0.001	8.083	0.310	0.193	0.252	97	تصادفی Random

براساس نتیجه تحلیل که در جدول شماره شش گزارش شده است، اندازه اثر کلی در مدل ثابت با شاخص r برابر با ۰/۳۶۳ و در مدل اثرات تصادفی برابر با ۰/۲۵۲ و با شاخص d کوهن به ترتیب برابر با ۰/۷۷۹ و ۰/۵۲ است. مقدار Z متناظر با هر دو مدل به ترتیب برابر با ۸۹/۳۹۰ و ۸/۰۸۳ است که هر دو مقدار در سطح ۰/۰۰۱ معنادار هستند؛ بنابراین می‌توان نتیجه گرفت که به‌طور کلی عوامل بررسی شده توسط پژوهشگران به‌طور معناداری بر پرخاشگری و اغتشاش در بین تماشاگران فوتبال مؤثر بوده‌اند و میزان تأثیر براساس طبقه‌بندی کوهن در حد متوسط ارزیابی می‌شود.

سؤال دوم پژوهش: میزان اندازه اثر هر کدام از متغیرهای موجود در پژوهش‌ها چقدر است؟ برای پاسخ به این سؤال پژوهشی انواع متغیرهای مطالعه شده در ۱۳ مقوله دسته‌بندی شدند و یک متغیر تعدیلگر د نظر گرفته شدند. نتایج حاصل از محاسبه فراتحلیل با روش اثرات تصادفی در جدول شماره هفت گزارش شده است.

جدول ۷- اندازه اثر انواع متغیرهای مستقل به تفکیک نوع متغیر

Table 7- Effect of Types of Independent Variables by Variable Type

مقدار P-Value	مقدار Z-Value	حد بالا Upper Limit	حد پایین Lower Limit	اندازه اثر Effect Size	تعداد Number	نوع متغیر Variable Type	کد متغیر Variable Code
0.001	5.749	0.359	0.182	0.273	8	سن Age	1
0.001	3.588	0.302	0.091	0.199	6	داوری Judgment	2
0.008	2.673	0.402	0.065	0.241	4	تأهل Marriage	3
0.001	3.341	0.222	0.085	0.154	7	سابقه درگیری و آشوب History of conflict and Unrest	4
0.064	1.849	0.395	-0.012	0.200	4	پلیس Police	5
0.001	4.930	0.604	0.293	0.463	13	رسانه و مطبوعات Media & Press	6
0.001	3.471	0.295	0.085	0.192	6	تحصیلات Education	7
0.001	5.392	0.221	0.105	0.163	12	وضع اقتصادی Economic Situation	8
0.023	2.276	0.333	0.026	0.184	6	عوامل روانی فرد Individual psychological Factors	9
0.056	1.907	0.455	-0.007	0.237	13	شرایط محیطی Environmental Conditions	10
0.001	3.660	0.219	0.067	0.144	7	عوامل فوتبالی Football factors	11
0.001	6.075	0.563	0.315	0.447	4	عوامل مدیریتی Managerial Factors	12
0.001	3.186	0.296	0.073	0.187	7	عوامل اجتماعی Social Factors	13

همان‌گونه که نتایج جدول شماره هفت نشان می‌دهد، رسانه‌ها و مطبوعات با اندازه اثر ۰/۴۶۳ بیشترین اندازه اثر را در بین انواع متغیرهای مؤثر در پرخاشگری و اغتشاش به خود اختصاص داده‌اند؛ بنابراین می‌توان گفت که طبق نتایج فراتحلیل حاضر، مؤثرترین متغیر در پرخاشگری است. متغیر سابقه درگیری و آشوب نیز با اندازه اثر ۰/۱۵۴ کمترین اندازه اثر را در بین انواع متغیرهای مؤثر دارد. همه اندازه اثرها به‌جز اندازه اثر مربوط به اثر پلیس و نیروی انتظامی و اثر شرایط محیطی در سطح ۰/۰۵ معنادار هستند.

سؤال سوم پژوهش: اندازه اثر عوامل فردی در اغتشاشات فوتبال چقدر است؟ در پاسخ به این سؤال پژوهشی باید گفت متغیر مرتبط با عوامل فردی همچون سن، تأهل، هیجان‌طلبی و... یک متغیر تعدیل‌کننده در نظر گرفته شد و اندازه اثر پژوهش‌ها با توجه به آن محاسبه شد. در جدول شماره هشت اندازه اثر مطالعات با استفاده از مدل اثرات تصادفی ارائه شده است.

جدول ۸- اندازه اثر متغیرهای فردی

Table 8- The Effect Size of Individual Variables

مقدار P P-Value	مقدار z Z-Value	حد بالا Upper Limit	حد پایین Lower Limit	اندازه اثر Effect Size	تعداد Number	نوع متغیر Variable Type
0.001	9.397	0.240	0.159	0.200	43	عوامل فردی Individual Factors

طبق نتایج جدول شماره هشت، اندازه اثر مطالعات مربوط به عوامل و متغیرهای فردی برابر با ۰/۲۰ است که براساس طبقه‌بندی کوهن در حد متوسط ارزیابی می‌شود. مقدار Z برای معناداری آن نیز برابر با ۹/۳۹۷ است که در سطح ۰/۰۰۱ معنادار است.

سؤال چهارم پژوهش: اندازه اثر عوامل فوتبالی و مدیریتی چقدر است؟ برای پاسخ به این سؤال پژوهشی، عوامل مرتبط با حوزه فوتبال از قبیل داوری، رفتار مربیان و رفتار بازیکنان تیم حریف در یک مقوله دسته‌بندی شدند. سپس از طریق مدل اثرات تصادفی اندازه اثر پژوهش‌ها محاسبه شد. نتیجه محاسبات در جدول شماره نه ارائه شده است.

جدول ۹- نتایج اندازه اثر مربوط به متغیرهای عوامل فوتبالی پژوهش‌ها

Table 9- The Results of the Effect Size Related to the Variables of Football Factors of the Researches

نوع متغیر Variable Type	تعداد Number	اندازه اثر Effect Size	حد پایین Lower Limit	حد بالا Upper Limit	مقدار Z Z- Value	مقدار P P- Value
عوامل فوتبالی Football Factors	13	0.169	0.106	0.231	5.214	0.001

طبق نتایج شماره ۹، اندازه اثر عوامل فوتبالی برابر با ۰/۱۶۹ است. حدود اطمینان ۹۵ درصدی این اندازه اثر بین ۰/۱۰۶ تا ۰/۲۳۱ است. این اندازه اثر براساس طبقه‌بندی کوهن در حد متوسط قرار دارد.

سؤال پنجم پژوهش: اندازه اثر عوامل محیطی-مدیریتی چقدر است؟

در پاسخ به این سؤال، عوامل مطالعه‌شده در حوزه مدیریتی و محیطی در یک مقوله دسته‌بندی شدند و سپس اندازه اثر آن‌ها محاسبه شد. در جدول شماره ۱۰ نتایج محاسبات براساس عوامل مدیریتی ارائه شده است.

جدول ۱۰- نتایج اندازه اثر عوامل مدیریتی محیطی

Table 10 - Results of the Effect Size of Environmental Management Factors

نوع متغیر Variable Type	تعداد Number	اندازه اثر Effect Size	حد پایین Lower Limit	حد بالا Upper Limit	مقدار Z Z- Value	مقدار P P- Value
عوامل مدیریتی محیطی Environmental Managerial Factors	41	0.320	0.225	0.409	6.333	0.001

طبق نتایج جدول شماره ۱۰، اندازه اثر عوامل محیطی و مدیریتی برابر با ۰/۳۲۰ است و اندازه اثر این عوامل بیشتر از عوامل فردی و فوتبالی است که نشان می‌دهد عوامل محیطی و مدیریتی اندازه اثر بیشتری در بروز اغتشاشات دارند.

بحث و نتیجه‌گیری

نتایج پژوهش حاکی از آن است که به‌طور کلی عوامل بررسی‌شده توسط پژوهشگران به‌طور معناداری بر پرخاشگری و اغتشاش در بین تماشاگران فوتبال مؤثرند و اندازه اثر محاسبه‌شده با استفاده از مدل

اثرات تصادفی برابر با ۰/۲۵۲ است که میزان تأثیر براساس طبقه‌بندی کوهن (۰/۱۰ = کم، ۰/۳۰ = متوسط و ۰/۵۰ = زیاد) در حد متوسط ارزیابی می‌شود. برخلاف بسیاری از کشورها، تاکنون در ایران رفتار طرفداران فوتبال به معضل اجتماعی تبدیل نشده است و رفتارهای خشونت‌آمیز، تنها در محدوده ورزشگاه‌ها مشاهده شده است. همچنین شدت و دامنه حرکات، رفتارهای پرخاشجویانه و خشونت‌آمیز طرفداران فوتبال در مقایسه با دیگر کشورها بسیار خفیف ارزیابی شده‌اند؛ به‌گونه‌ای که در طول تاریخ برگزاری مسابقات فوتبال در ایران، هیچ‌گاه برخوردهای طرفداران فوتبال با یکدیگر به قتل یا حتی آسیب‌های شدید جانی و مالی منجر نشده است. از طرف دیگر، بخش عمده‌ای از این رفتارهای خشونت‌گرایانه به‌صورت پرخاشگری کلامی است و شکل مرسوم خشونت‌های فیزیکی که در سایر کشورها تحت تأثیر عامل‌های اجتماعی، فرهنگی، اقتصادی و سیاسی، مذهب، قومیت، طبقه اجتماعی و... بین طرفداران فوتبال رایج است، در بین آنان بسیار به‌ندرت رخ می‌دهد (رحمتی و محسنی تبریزی، ۲۰۰۳، ۸۷). انسان در فرایند اجتماعی ساخته می‌شود و در شکل‌گیری بعد اجتماعی انسان، نهادهای خانواده و آموزش و پرورش نقشی تعیین‌کننده دارند. از این منظر وجود نظارت اجتماعی از طریق اعمال نظم اجتماعی به‌مثابه مانعی بر سر راه کج‌روی، انحراف و رفتار ناپه‌نجا افراد قرار می‌گیرد؛ بنابراین یکی از مهم‌ترین راه‌های رفع ناهنجاری‌های اجتماعی (از جمله گرایش به خشونت در فوتبال) آن است که نهادهای نظارتی مانند خانواده و مدرسه به‌خوبی به وظیفه نظارتی خود عمل کنند.

در بررسی متغیرهای مستقل تأثیرگذار بر رفتار خشونت‌گرایانه، نتایج نشان داد که رسانه‌ها و مطبوعات با اندازه اثر ۰/۴۶۳ بیشترین اندازه اثر را در بین انواع متغیرهای مؤثر در پرخاشگری و اغتشاش به خود اختصاص دادند؛ بنابراین می‌توان گفت طبق نتایج فراتحلیل حاضر، متغیر رسانه‌ها و مطبوعات مؤثرترین متغیر در پرخاشگری است. نتایج این پژوهش با پژوهش‌های عنبری (۲۰۰۷، ۴۲)، قاسمی و همکاران (۲۰۰۹، ۷۶)، وثوقی و خسروی‌نژاد (۲۰۰۹، ۱۳۷)، پاک‌نژاد و درانی (۲۰۱۰، ۱۳۷)، حسین‌پور، نیازی‌پور، کاشف، باقری و منگشتی جونی (۲۰۱۴، ۱۵)، غلامی و حیدری‌نژاد (۲۰۱۵، ۱۳۰) و عباس‌زاده، سعادت، کبیری و عشایری (۲۰۱۷، ۵۸) همسوست. همه این پژوهشگران بر این نکته تأکید دارند که بین تحریک رسانه‌های جمعی با بروز رفتار اوباشگرایانه تماشاگران ارتباط مثبت معنادار وجود دارد. رسانه‌ها با بزرگ‌نمایی و برجسته‌کردن برخی از موضوعات کوچک و بی‌اهمیت باعث حساس‌شدن تماشاگران به آن موارد می‌شوند و این امر باعث بروز رفتارهای خشونت‌گرایانه در بین تماشاگران می‌شود. پاک‌نژاد و درانی (۲۰۱۰، ۱۳۷) معتقدند رسانه‌های ورزشی باید به شکل صحیح مدیریت شوند تا در جهت کنترل و هدایت صحیح رفتارهای تماشاگران باشند. همچنین صفری شیرکوهی و زندی (۲۰۱۴، ۲۷) نشان دادند که هر استفاده نادرست از ابزار رسانه می‌تواند عاملی در

جهت افزایش خشونت‌گرایی در فوتبال باشد. آن‌ها پیشنهاد دادند نهادهای نظارتی و ذی‌صلاح باید توجه ویژه‌ای به عملکرد مطبوعات ورزشی و اصلاح ساختار و آموزش آن‌ها دربارهٔ ارائهٔ اخبار و اطلاعات درست، تحلیل و تفسیرهای منطقی و به دور از تعصب داشته باشند و رسانه‌ها با توجه به اصول حرفه‌ای و اخلاقی خبرنگاری دقت لازم را در صحت اخباری داشته باشند که منتشر خواهند کرد. رسانه‌ها و مطبوعات این توانمندی را دارند که برای کاهش حساسیت‌های موجود دربارهٔ رقابت‌های تیم‌های فوتبال به‌گونه‌ای مؤثر وارد عمل شوند و افزون‌بر حساسیت‌زدایی برای ایجاد ارتباط فرهنگی مناسب و آموزش رفتارهای جمعی، به شکلی صحیح و متناسب با الگوهای مثبت فرهنگی و اجتماعی تلاش کنند. رسانه‌های ورزشی نباید با نگرشی قطبی به مسائلی بپردازند که باعث توهم، انتظارات دور از ذهن و برتری‌طلبی کاذب بین مخاطبان شود.

براساس یافته‌های پژوهش، متغیر سابقهٔ درگیری و آشوب با اندازهٔ اثر ۰/۱۵۴ کمترین اندازهٔ اثر را در بین انواع متغیرهای مؤثر داشت. دربارهٔ رابطهٔ بین فرایند سابقهٔ درگیری و آشوب با وندالیسم و اوباشگری در ورزش فوتبال، نتایج این پژوهش با پژوهش‌های قاسمی و همکاران (۲۰۰۹، ۷۶)، وثوقی و خسروی‌نژاد (۲۰۰۹، ۱۳۷) و پاک‌نژاد و درانی (۲۰۱۰، ۱۳۶) مطابقت دارد. در این پژوهش‌ها سابقهٔ درگیری و نزاع از مهم‌ترین عوامل بروز رفتارهای وندالیستیک و اوباشگرانهٔ تماشاگران فوتبال محسوب می‌شوند. به‌نظر می‌رسد این امر ضرورت شناسایی افرادی را مطرح می‌کند که دارای سوابق کیفری و جنایی هستند. در این مورد پیشنهاد می‌شود مسئولان انتظامی ورزشگاه‌ها افزون‌بر شناسایی این قبیل افراد، با آن‌ها برخورد قانونی کنند یا از ورود آنان به ورزشگاه‌ها جلوگیری کنند یا بر رفتار آنان در محیط ورزشگاه کنترل و نظارت داشته باشند. در همین مورد پیشنهاد می‌شود ورزشگاه‌ها به ابزارهای کنترلی نامحسوس مانند دوربین‌های مداربسته و مأموران مخفی برای شناسایی افراد خطرناک مجهز شوند. یکی دیگر از راهکارهای شناسایی تماشاگران، صدور کارت شناسایی برای طرفداران باشگاه همانند اقدام باشگاه اینترمیلان است. چنین اقدامی موجب کاهش درگیری و آشوب در بین تماشاگران خواهد شد و به شناسایی افراد شرور نیز کمک خواهد کرد (وثوقی و خسروی‌نژاد ۲۰۰۹، ۱۳۹).

در مطالعهٔ حاضر، اندازهٔ اثر متغیرهای مستقل سن، تأهل، وضعیت اقتصادی و تحصیلات در سطح ۰/۰۵ معنادار بودند. این یافته با نتایج پژوهش‌های قاسمی، ذوالاکتاف و نورعلی‌وند (۲۰۰۹، ۷۶)، نیازی‌پور و سهرابی (۲۰۱۳، ۹۳) و غلامی ترکسلویه و حیدری‌نژاد (۲۰۱۵، ۱۳۰) از لحاظ بررسی متغیرهای سن، وضعیت تأهل و وضعیت اقتصادی تماشاگران هماهنگ است، ولی از حیث بررسی میزان تحصیلات با پژوهش‌های پاک‌نژاد و درانی (۲۰۱۰، ۱۳۶) و نیازی‌پور و سهرابی (۲۰۱۳، ۹۴) همسو است، اما با پژوهش ترکسلویه و حیدری‌نژاد (۲۰۱۵، ۱۳۱) مغایرت دارد؛ زیرا در پژوهش آن‌ها تحصیلات با بروز پرخاشگری رابطه ندارد، ولی در مطالعهٔ حاضر میزان تحصیلات با اندازهٔ اثر ۰/۱۹۲

بر بروز پرخاشگری تأثیر دارد. این مطالعه از لحاظ وضعیت سنی، وضعیت تأهل، میزان تحصیلات و تأثیر رسانه‌ها و مطبوعات با پژوهش جلالی (۲۰۱۳، ۴۷) همسوست. با بررسی وضعیت اقتصادی افراد خشونت‌گرا، مشخص می‌شود بیشتر افرادی که برای تماشای مسابقات فوتبال به ورزشگاه‌ها می‌روند، به طبقات اقتصادی متوسط به پایین متعلق‌اند. وضعیت اقتصادی این افراد امکان دسترسی آنان به امکانات متنوع مربوط به گذران اوقات فراغت و بهره‌گیری مناسب از تسهیلات و امکانات آموزشی، پرورشی و تفریحی را در مقایسه با دیگران محدود می‌کند. با توجه به دامنه سنی طرفداران و نیز امکانات مادی و فرهنگی آنان، حضور در ورزشگاه ضمن داشتن کارکردی هویت‌بخش، کارکرد تفریحی و گذران اوقات فراغت نیز دارد. پیشنهاد می‌شود مراسم بازی‌های سرگرم‌کننده تفریحی-فرهنگی بانشاط که ابراز هیجان و شادی تماشاگران حاضر در ورزشگاه‌ها را به شکلی قاعده‌مند امکان‌پذیر می‌کنند، در ورزشگاه‌ها برگزار شود؛ برای مثال می‌توان به پخش آهنگ‌های مفرح و بانشاط در قبل یا بین دو نیمه بازی‌های پرهیجان و پرتحرک اشاره کرد. شواهد مربوط به تجربه اجرای چنین برنامه‌هایی در دیگر کشورها از جمله آمریکا، انگلستان هلند و... نشانگر تأثیر سودمند آن‌ها بر روحیه تماشاگران و طرفداران فوتبال در ورزشگاه‌هاست (رحمتی و محسنی تبریزی، ۲۰۰۳، ۸۹). در پژوهشی نیازی‌پور و سهرابی (۲۰۱۳، ۹۵) برخی از مسائل فردی تماشاگران را بررسی کردند. نتایج نشان داد هرچه سن تماشاگران بیشتر می‌شود، میزان پرخاشگری و رفتارهای وندالیسم آن‌ها کاهش می‌یابد. همچنین افراد متأهل در مقایسه با افراد مجرد پرخاشگری کمتری دارند. به‌علاوه با افزایش تحصیلات میزان خشونت افراد نیز کاهش پیدا می‌کند.

در پژوهش حاضر اندازه اثر مربوط به اثر پلیس و نیروی انتظامی و اندازه اثر مربوط به اثر شرایط محیطی با وندالیسم و اوباشگری در ورزش فوتبال، معنادار نبود. نتایج این فراتحلیل با یافته‌های پژوهش‌های عنبری (۲۰۰۷، ۴۱) و پاک‌نژاد و درانی (۲۰۱۰، ۱۳۹) همسو نیست. به‌نظر می‌رسد این نبود مغایرت به علت حجم نمونه‌های مربوط به متغیرهای اثر پلیس و شرایط محیطی در این فراتحلیل باشد.

نتایج پژوهش نشان داد که اندازه اثر مطالعات مربوط به عوامل و متغیرهای فردی برابر با ۰/۲۰ است که براساس طبقه‌بندی کوهن در حد متوسط ارزیابی می‌شود. مقدار Z برای معناداری آن نیز برابر با ۹/۳۹۷ است که در سطح ۰/۰۱ معنادار است. در این زمینه نتایج پژوهش قاسمی و همکاران (۲۰۰۹، ۷۶) نشان داد که بین شاخص‌های سن و وضعیت تأهل، وضعیت تحصیلی، وضعیت شغلی و وضعیت اقتصادی و اجتماعی با وندالیسم و اوباشگری در ورزش فوتبال رابطه معناداری وجود دارد و با یافته‌های پژوهش حاضر همسوست. همچنین نتایج پژوهش حاضر با نتایج مطالعه جلالی (۲۰۱۳، ۱۴) از لحاظ سن، تأهل و تحصیلات همخوانی دارد؛ به‌صورتی که در مطالعه وی افراد آشوبگر اغلب مجردند،

تحصیلات کمتر از دیپلم دارند و همچنین سن کم دارند. یافته‌های پژوهش حاضر از لحاظ بررسی سن، وضعیت تأهل، میزان تحصیلات، اشتغال و... با مطالعه کشکر، کارگر و خورشیدی (۲۰۱۱، ۹۸) نیز همسوست.

نتایج پژوهش مشخص کرد که اندازه اثر عوامل فوتبالی و مدیریتی برابر با ۰/۱۶۹ است. حدود اطمینان ۹۵ درصدی این اندازه اثر بین ۰/۱۰۶ تا ۰/۲۳۱ است. این اندازه اثر براساس طبقه‌بندی کوهن در حد متوسط قرار دارد. این یافته با پژوهش‌های وثوقی و خسروی‌نژاد (۲۰۰۹، ۱۳۷)، سلطان‌حسینی و همکاران (۲۰۱۰، ۱۱)، جلالی (۲۰۱۳، ۱۴) و غلامی ترکسلویه و حیدری‌نژاد (۲۰۱۵، ۱۳۰) همسو بود. سلطان‌حسینی و همکاران (۲۰۱۰، ۱۱) در پژوهش خود نشان دادند قضاوت نادرست داوران به‌ویژه در موارد حساس نظیر آفساید، رد گل صحیح، پنالتی و کارت زرد و قرمز، باعث برهم خوردن نظم ورزشگاه خواهد شد. از طرف دیگر، قضاوت داوران می‌تواند بر رفتار بازیکنان و مربیان نیز تأثیر بگذارد که این موضوع به‌طور غیرمستقیم بر رفتار تماشاگران و هواداران تیم‌ها در رابطه با بروز اغتشاش اثرگذار است. در مقابل، قضاوت صحیح و عادلانه داوران نقش بسزایی در جلوگیری از بروز خشونت در تماشاگران دارد و در صورت استفاده از داوران باتجربه و خبره و وجود قضاوت صحیح، از بروز خشونت در تماشاگران تا حد چشمگیری کاهش می‌یابد. در پژوهش غلامی ترکسلویه و حیدری‌نژاد (۲۰۱۵، ۱۳۰)، ضعف در مدیریت برگزاری مسابقات باعث بروز رفتارهای خشونت‌گرایانه می‌شود. در تبیین این یافته می‌توان گفت تماشاگران و هوادارانی که ساعت‌ها قبل از شروع مسابقه وارد ورزشگاه می‌شوند و با نبود برنامه‌ریزی مناسب و حداقل امکانات رفاهی روبه‌رو می‌شوند، خواه‌ناخواه به دلایل روحی و روانی در وضعیتی قرار می‌گیرند که امکان بروز هرگونه حرکت نامناسب از آن‌ها انتظار می‌رود؛ بنابراین مدیران برگزاری مسابقات می‌توانند با برنامه‌ریزی مناسب زمان برگزاری مسابقات و همچنین فراهم آوردن امکانات رفاهی مناسب در استادیوم‌ها، میزان بروز این رفتارها را در تماشاگران به حداقل برسانند.

نتایج به‌دست‌آمده حاکی از آن بود که اندازه اثر عوامل محیطی و مدیریتی برابر با ۰/۳۲۰ است و اندازه اثر این عامل بیشتر از عوامل فردی و فوتبالی است که نشان می‌دهد عوامل محیطی و مدیریتی اندازه اثر بیشتری در بروز اغتشاشات دارند. این یافته با یافته‌های پژوهش‌های حسین‌ی و همکاران (۲۰۱۰، ۱۱) و غلامی ترکسلویه و حیدری‌نژاد (۲۰۱۵، ۱۳۰) همسوست؛ به‌گونه‌ای که مدیریت ضعیف ورزشگاه از مهم‌ترین عوامل بروز پرخاشگری در ورزشگاه‌هاست. وثوقی و خسروی‌نژاد (۲۰۰۹، ۱۳۷) نیز یکی از عوامل مؤثر بر بروز پرخاشگری تماشاگران فوتبال را بی‌رضایتی آن‌ها از خدمات رفاهی ورزشگاه معرفی کردند.

در تبیین این یافته می‌توان گفت دوستداران ورزش فوتبال علاقه شدیدی به تماشای بازی از نزدیک و حضور در ورزشگاه دارند و به تبع آن حضور افراد زیاد در یک محیط خطرات بالقوه خود را دارد. این عوامل می‌توانند باعث بروز احساسات، هیجان‌ها و واکنش‌های نابهنجار تماشاگران به صورت شعار، پرتاب اشیاء، فحاشی، آشوب و... شوند. مصداق این گفته، کشته شدن ۹۶ نفر از هواداران تیم لیورپول در سال ۱۹۸۹ است که بعد از پژوهش‌های انجام شده مشخص شد علت حادثه رعایت‌نشدن ایمنی در ورزشگاه هیلزبورو بوده است (غلامی ترکسلویه و حیدری‌نژاد، ۲۰۱۵، ۱۲۹). وجود عوامل مدیریتی و محیطی که شامل وجود وسایل حمل‌ونقل عمومی در اطراف ورزشگاه‌ها، تهیه بدون دردسر و کنترل شده بلیت از باجه‌های فروش، بازرسی و نظارت بر درهای ورودی و خروجی کافی و مناسب ورزشگاه، تمیزبودن محیط ورزشگاه، تعداد کافی و مناسب سرویس‌های بهداشتی و سرویس آب‌خوری پیشرفته و مناسب است، می‌تواند از بروز خشونت در ورزشگاه تا حدودی جلوگیری کند.

تضاد منافع: هیچ‌گونه تضاد منافی وجود ندارد.

منابع

1. Abbaszadeh, M., Saadati, M., & Mohammadi, A. (2014). The relationship between social control and aggression among football spectators (Case study: Tractor students in Tabriz city). *The Journal of Law of the East Azarbaijan*, 3(14), 1-18. (in Persian).
2. Abbaszadeh, M., Saadati Kabiri, A., & Ashayeri, T. (2017). Sociological study of the factors affecting aggression among football spectators. *Quarterly Journal of Law Enforcement Research*, 4, 35-70. (in Persian).
3. Afsar Kashmiri, B. (2002). A look at violence in football. *Journal of Social Sciences Letter*, 19(19), 27-35. (in Persian).
4. Anbari, M. (2007). Investigating the group and subcultural factors affecting the violence of football spectators. *Journal of Iranian Cultural and Communication Studies Association*, 9(3), 17- 44. (in Persian).
5. Ghasemi, V., Zollaktaf, V., & Nourali-Vand, A. (2009). Sociological description of factors affecting Vandalism and Thuggery in soccer sports. *Journal of Olympic*, 1(45), 69-79. (in Persian).
6. Gholami Torksoloyeh, Gh., & Heidarinezhad, S. (2015). A survey on the viewpoints of fans of Ahwaz football teams about the factors affecting the incidence of aggression. *Journal of Sport Management Studies*, 28, 134-143. (in Persian).
7. Gorbanizadeh, V., & Nangir, T. (2014). *Meta-Analytical application guide with CMA 2 software*. Tehran: Jameshenasan Publication. (in Persian).
8. Hajibighi, M. R., & Masoudi, A. R. (2006). Violence and aggression in football and its control strategies. *Quarterly Journal of Security*, 5(1&2), 73-116. (in Persian).
9. Hooman, H. A. (2013). *A practical guide to meta-analysis in scientific research*. Tehran: SAMT Publication. (in Persian).

10. Hosseinpour, E., Neyazipour, M. A., Kashef, S. M., Bagheri, Q. A., & Mangshati Jounieh, Y. (2014). The role of social media on the development of Thuggish behavior of football spectators. *Journal of Communication Management in Sporting Media*, 5, 10-17. (in Persian).
11. Jalali, O. (2013). Investigating the violence in Tehran's soccer spectators and providing solutions to reduce it. *Journal of Crime Prevention Studies*, 8(27), 37-54. (in Persian).
12. Kargar, Gh., Ghafouri, F., Mohammadi Moghadam, Y., & Moradi Siaser, Gh. (2016). Presentation of the pattern of factors influencing the security of sport events in Iran. *Social Security Schedule*, 4, 157-190. (in Persian).
13. Kashef, M. M. (2009). *Management of sports venues and spaces*. Tehran: Bamdad Publications. (in Persian).
14. Kashgar, S., Kargar, Gh., & Khorshidi, R. (2011). The role of the media in the transfer of ethical values and its relationship with Vandalism in football. *Journal of Research in Communication*, 4(68), 71-105. (in Persian).
15. Niazipour, M., & Sohrabi, P. (2013). The investigation of the relationship between economic and social base of football spectators and conflicting behaviors in Iranian footballer's perspectives on police training. *Journal of Management on Law Enforcement*, 2(6), 79-102. (in Persian).
16. Paknejad, M., & Dorani, K. (2010). Invasive behaviors of soccer spectators and its psychological and social causes. *Journal of Motor Sport and Exercise Education*, 3, 117-142. (in Persian).
17. Rahmati, M. M. (2004). An experimental validation of the theory of failure of aggression among football spectators in Tehran. *Journal of Social Welfare Research*, 4(14), 194-219. (in Persian).
18. Rahmati, M. M., & Mohseni Tabrizi, A. R. (2003). Investigating the sociological factors of violence and aggression in football: A case study of Tehran. *Journal of Olympic*, 24, 77-92. (in Persian).
19. Safari Shirkuhi, M., & Zandi, M. R. (2011). Criminological study of violence in football spectators. *Quarterly Journal of Law Enforcement Research*, 53, 7-30. (in Persian).
20. Shafiei, Sh., Dastom, S., Abdali, H., & Afroozeh, H. (2016). Presenting the model of aggression development and its control framework in football spectators. *Journal of New Approaches to Sport Management*, 4(14), 51-67. (in Persian).
21. Shahabi, M., Maleki, A., Zokaei, M. S., & Akhundi M. (2016). Investigating effective management factors affecting NAJA's role in dealing with violent behavior of spectators in Tehran's soccer sport. *Journal of Political Discipline*, 8(3), 83-108. (in Persian).
22. Soltan Hosseini, S., Nasr Esfahani, M., Davoudi Salimi, M., Pourfaramand, B., & Salimi, M. (2010). Investigating the factors of violence in soccer spectators in East Azarbaijan Province, Islamic Azad University. Paper presented at the Conference on Research findings in Sports Science, Khorasgan Branch. (in Persian).
23. Vosoughi, M., & Khosravi Nejad, S. M. (2009). Investigating the cultural and social factors of emotional behavior of football spectators. *Social Sciences Journal*, 1, 117-140. (in Persian).

استناد به مقاله

رحیمی، ولی، و نصیری، محمد. (۱۳۹۹). فراتحلیل مطالعات دلایل اغتشاش تماشاگران فوتبال در ایران. مطالعات مدیریت ورزشی، ۱۲(۶۴)، ۷۲-۱۵۱. شناسه دیجیتال: 10.22089/smrj.2020.8681.2960

Rahimi, V., & Nasiri, M. (2021). Meta-Analysis of Studies of the Causes of Football Spectator's Riots in Iran. *Sport Management Studies*, 12(64), 151-72. (in Persian). DOI: 10.22089/smrj.2020.8681.2960

Meta-Analysis of Studies of the Causes of Football Spectator's Riots in Iran

V. Rahimi¹, M. Nasiri²

1. Ms of Sport Management, Department of Physical Education, Khoy Branch Islamic Azad University, Khoy, Iran
2. Assistant Professor of Sport Management, Department of Physical Education, Khoy Branch, Islamic Azad University, Khoy, Iran (Corresponding Author)

Received: 2020/04/03

Accepted: 2020/07/04

Abstract

The present study was conducted with the aim of analyzing the studies of the factors and reasons affecting the riots of Iranian football spectators. The research method was a meta-analysis. The statistical population included all reported research in the field of investigating the factors influencing the aggression and disturbances of football fans from 2004 to 2019. Among the statistical population, 17 studies that had criteria for entering the meta-analysis were selected through a census method as a research sample. A total of 97 research hypotheses were extracted from research samples and categorized in three categories: individual, football and environmental-managerial factors, and entered the process of meta-analysis. CMA2 and SPSS software were used to analyze the collected data separately. The results using the random effects model showed that the overall effect size of all the effective factors in soccer disturbances is $r = 0.252$ ($p < 0.05$). Also, according to the results, the effect size of the management factors was $r = 0.32$, the individual factors $r = 0.2$ and the factors related to soccer were $r = 0.169$. All effects were moderately evaluated according to Cohen.

Keywords: Meta-Analysis, Football Spectator's Riots, Hooliganism, Vandalism

---

-
1. Email: vali.rahimi1358@gmail.com
  2. Email: Nasiri@iaukhoy.ac.ir